

IZAZOVI PRIRODNE EVOLUCIJE ČOVJEKA U SVJETLU VJERE

TONČI MATULIĆ,

Bog i evolucija. Teološka šetnja evolucijskim perivojem,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2024., 435 str.

U izdanju Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba 2024. godine u nizu *Teološki radovi*, svezak 96, objavljena je knjiga pod naslovom *Bog i evolucija. Teološka šetnja evolucijskim perivojem* autora Tončija Matulića.

Ova je knjiga, kako i sam autor ističe, plod, rezultat duga, strpljiva, ustrajna, ponizna, zahtjevna u svakome smislu istraživanja, odnosno hrvanja vjere u božansko stvaranje s izazovima današnje dinamičke i evolutivne slike svijeta (str. 13).

Knjiga sadrži devet poglavlja. Na početku nalazi se *Sadržaj* s naslovima poglavlja, zatim *Zaključak*, *Kazalo imena* i *Kazalo pojmova*. Obim knjige jest 435 stranica. Opremljena je znanstvenim aparatom, tj. literaturom kojom se autor služio i svako poglavlje u bilješkama počinje numeracijom od 1. To već ukazuje na to da je ovo impresivna knjiga po svojoj tematici i sadržaju, jedinstvena na hrvatskome govornom području, a, rekao bih, i u širim razmjerima.

Zašto ova knjiga? Na to pitanje odgovor nam daje sam autor u uvodu kada kaže da je nastala kako bi pokazao da između objavljene vjere i prirodnoga razuma nema sukoba, jer je jedan te isti Bog začetnik i autor kako Objave tako i Prirode. Ova je knjiga zato da se otkrije harmonija između znanstvene istine i objavljene istine u odnosu na prirodnu evoluciju života, kako je u čovjeku prispjela do savršenstva duha, svijesti i savjesti (str. 18-19). Ona je, dakle, zaokupljena i posvećena promicanju partnerskoga dijaloga između vjere u stvaranje i nekih neuralgičnih aspekata moderne teorije evolucije, pazeći, dakako, uvijek na zakonite granice prirodnoznanstvenih dokaza s jedne strane i teoloških tvrdnji s druge strane, vodeći se načelom katoličkoga nauka o dvama redovima spoznaje, o redu

vjerske i teološke spoznaje (*intellectus fidei*) i redu razumske i znanstvene spoznaje (*recta ratio intelligibilium*) (str. 19).

Sva poglavlja obrađuju teme koje uvode u neke od ključnih aspekata moderne teorije evolucije i onda je sasvim jasno da se cijela knjiga bavi pitanjima vezanima za izazove prirodne evolucije čovjeka u svjetlu vjere, u stvaranje koje nam posreduje istinu o čovjeku kao osobi stvorenoj na sliku Božju (usp. Post 1, 27).

U vrlo kratkim crtama predstaviti ću poglavlja knjige kako bismo dobili sliku kojim se to složenim odnosom pitanja *Bog i evolucija* bavi autor i kako izgleda teološka šetnja evolucijskim perivojem.

Prvo poglavlje nosi naslov *Neka obilježja suvremenog društvenog ozračja u dijalogu teologije i prirodnih znanosti*. U ovome poglavlju obrađuje pitanje vezana za fenomen novoga ateizma, fenomen znanstvenoga i vjerskoga fundamentalizma, pokazujući nam u čemu se sastoji taj novi fenomen i na koji je način danas moguće odgovorno voditi dijaloge iz perspektive vjere i prirodnih znanosti te istovremeno pokazuje da je potrebno nadići sukob između vjere i prirodnih znanosti. Također, autor nam pokazuje da između ispravno shvaćene vjere u stvaranje i ispravno shvaćene evolucije svemira, života i čovjeka nema i ne može biti proturječja.

Drugo poglavlje nosi naslov *Neke načelne postavke suvremenoga partnerskoga dijaloga vjere i prirodnih znanosti*. U ovome poglavlju bavi se pitanjima *preambule fidei* ili pretpostavke vjere, a zatim povijesnim dimenzijama odnosa Crkve i znanosti. Tako nas uvodi u četiri povijesna razdoblja: prvo je deistički racionalizam, drugo je antiklerikalizam, treće je konkordizam, a četvrto je razborito otvaranje dijaloga. Nadalje se obrađuju pitanja koncilskoga otvaranja svijetu modernih znanosti i pitanju vježbanja dijaloga, ali i kritikom ideologizirane znanosti. Isto tako, obrađuje pitanje modela odnosa teologije i prirodnih znanosti i donosi zaključak na sve spomenute teme, sintetički jasno i precizno.

Treće poglavlje nosi naslov *Teorija evolucije u izjavama crkvenog učiteljstva i u teologiji*. Ovo je poglavlje najopširnije, a obrađuje pitanja o teoriji evolucije, počevši od pape Pia XII. pa sve do pape Franje. Također, obrađuje koncilski nauk i postkoncilski nauk kod sv. Pavla VI. i sv. Ivana Pavla II. Dalje obrađuje ideju evolucije u naučavanju Benedikta XVI.

Autor u ovome poglavlju obrađuje teme vezane za neke izjave i teorije teologa, filozofa ili prirodosnanstvenika, vodeći nas kroz složeni svijet ideja, pojmova, njihova razumijevanja, razilaženja te nas na kraju dovodi do ideje evolucije u naučavanju pape Franje. Riječ je, dakle, o razmišljanjima kojima se otvara dubok obzor prema iskonskomu izvoru i konačnu vrhuncu smisla i istine, svemira, života i čovjeka, a to je Bog trojstvene ljubavi.

Četvrto poglavlje nosi naslov *Izazovi hominizacije u svjetlu evolucije*. Autor nam u ovome poglavlju razjašnjava pojam hominizacije iz katoličke perspektive te granice teorije evolucije u dokazivanju hominizacije, gdje se bavi složenim i dubokim pitanjima biološke srodnosti čovjeka i čovjekolikih majmuna, ali i na vrlo složen, opet istovremeno jedinstven, njemu svojstven, način teološkim jezikom uvodi nas u složeni odnos pitanja hominizacije pred pitanjima stvaranja ili evolucije. Obraduje i pitanje hominizacije pred pitanjem o animaciji, kao i prvenstvo hominizacije čovjeka te donosi zaključak u kojemu kaže da je proces evolucije od početka upravljen smislom koji se spontano nameće kao ontološki uvjet mogućnosti čitava prirodnog procesa evolucije. Proces hominizacije (očovječenja) stoga bitno uključuje proces humanizacije (uljudivanja). Ovo je poglavlje vrlo napeto, izazovno i uzbudljivo u šetnji perivojem evolucije.

Peto poglavlje nosi naslov *Kritička promišljanja o podrijetlu čovjeka s posebnim osvrtom na misao Charlesa Darwina*. Ovdje se obrađuju pitanja vezana za prirodosnanstvena, a ne teološka objašnjenja. Također, autor se bavi Charlesom Darwinom u hrvatskome prijevodu njegova djela *Podrijetlo čovjeka*, da bi zatim kritički propitivao Darwinove argumente. Zatim se obrađuje pitanje stvaranja ili evolucije kao sudbonosno pitanje, pokazujući u čemu je teološko objašnjenje na ispitu. Obraduje i pitanja emergencije, odnosno ideju postojanja specifične vlastitosti čovjeka. Pokazuje u čemu su pretpostavke prirodnih znanosti koje zakonito i autonomno istražuju prirodu kao materijalni i nastajući bitak. Ovo poglavlje pokazuje i zašto je potrebno reći ne scijentističkomu materijalizmu kroz prizmu jednoga autora, geologa (Ivan Gušić), koji ne uspijeva razlikovati metodološku razinu problema od one epistemološke. Na kraju donosi zaključak pokazujući da istraživanje novih analiza služi novim sintezama

koje pomažu vjerniku u boljem poimanju dinamična i evolutivna poretka svijeta u svjetlu vjere u Božje stvarateljsko djelo.

Šesto poglavlje nosi naslov *Kritičko propitivanje evolucijskog podrijetla morala*. U ovome poglavlju pokazuje koje je povijesno ishodište naturalizacije morala, što ona označava te koji su njezini uvjeti. Zatim obrađuje pitanje pojma ljudske naravi kao pitanje etičke znanosti u ozračju suvremene biologije. Uvodi nas u složeni svijet moralnoga oplemenjivanja biologije pokazujući u čemu je složenost moralnoga fenomena u čovjeku, odnosno kako moral autentično oplemenjuje čovjeka, društvo i samu prirodu. Dakle, važna je zadaća moralnoga oplemenjivanja biologije i cijele prirode koja pati od ranjavanja neumjerenim čovjekovim iskorištavanjem i zagađivanjem. Autor ovo poglavlje zaključuje tvrdnjom da naturalizacija morala u sebi ne skriva tendenciju animalizacije čovjeka s dobrohotnom namjerom humanizacije životinja, što vodi u čorsokak i što ne bi bilo služenje čovjeku kao nositelju inherentna i neotuđiva dostojanstva, nego njegova dehumanizacija.

Sedmo poglavlje nosi naslov *Tajna života skrivena u Bogu i u genomu*. U njemu pokazuje zamke redukcionističkih tendencija, pogotovo vezano za dva otkrića: kvantne fizike dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća i 1953. godine otkriće temeljne strukture DNA molekule. Autor nam pojašnjava filozofijsko pojašnjenje pojmova i ideja s obzirom na tajnu života te skreće pozornost na dublje i cjelovitije tumačenje života, pokazujući pritom kako teologija stoji pred tajnom života. U tome smislu pojašnjava pojam života kakav nalazimo u *Svetome pismu*, pokazujući da je život djelo Božjega stvaranja, da je život Božji dar, ali i da je život Božja vlastitost *par excellence*. Zatim nas uvodi u problematiku tajne života u ozračju tehnokratske paradigme i jasno i nedvosmisleno kaže da je samo čovjek jedino živo biće u prirodi koje se pita, istražuje tajnu života, pita se o nastanku, ustrojstvu i razvoju prirodnoga života te, u konačnici, o smislu svakoga života kao takvoga. Tako, dakle, spoznaje prirodne evolucije života trebaju pridonositi čovjeku da postane čovječniji, jer je to zahtjev mudrosti koja poučava kako sačuvati prirodni život uopće. Čovjek je, dakle, istodobno čudesan dar žive prirode i još čudasniji dar Duha Životvorca.

Osmo poglavlje nosi naslov *Život u zajedničkom domu u svjetlu ekološke krize*. Autor obrađuje pitanja vezana za vjeru u stvaranje, nadahnutu teologom Jürgenom Moltmannom i interpretacijom teologije stvaranja u ozračju izmijenjene slike svijeta, kao i vjeru u stvaranje u ogledalu sveprisutne ekološke krize. Danas je pitanje ekologije ujedno i pitanje antropologije, pa se autor dotiče i pitanja vezanih za ekologiju u ogledalu vjere u stvaranje. Zatim obrađuje pitanje vjere u stvaranje u ogledalu ekologije.

Deveto poglavlje nosi naslov *Duša u svjetlu evolucije stvorenja – jedno provokativno objašnjenje podrijetla i naravi ljudske duše*. Već u uvodnome promišljanju autor nas upoznaje s problemom, poteškoćom i interpretacijom ljudske duše koja ima božansko podrijetlo koje joj garantira duhovnu narav i besmrtnost. Pitanje o duši danas je izloženo njezinu nerazumijevanju, obavijeno je velom zbunjenosti i nesigurnosti. Da bi pokazao u čemu je danas takva pomutnja, autor obrađuje i prikazuje suvremenoga talijanskog teologa Vita Mancusa i njegovo djelo *Duša i njezina sudbina*. Ovaj je autor samo istaknuo da piše za one koji imaju poteškoću s vjerovanjem i da današnji suvremeni čovjek ima specifičnu svijest koja se sastoji u sekulariziranim dinamikama ljudske egzistencije, a koja se manifestira u čovjekovu potvrđivanju bez Boga ili bez uloge autoriteta koji se poziva na Boga. Odlika svijesti suvremenoga čovjeka jest skeptičnost, a i ravnodušnost, pa čak i ateizam. Stoga se autor u ovome poglavlju bavi pitanjima manifestacije istinske naravi ljudske duše u duhu kao i djelovanjem Logosa u nastanku duha. Pokazuje nam što je odnos kao temelj ljubavi, kao savršenstva ljudske duše. Zatim obrađuje teorije o postanku ljudske duše.

Na kraju donosi zaključak u kojemu ističe da ova knjiga nije ponudila cjelovito teološko vrjednovanje teorije evolucije, ona se samo neizravno bavila vrjednovanjem teorije evolucije kao takve, a izravno se bavila vrjednovanjem nekih ključnih aspekata prirodne evolucije čovjeka u svjetlu vjere u stvaranje.

Što, dakle, možemo reći? Prije svega, ova knjiga postavlja ozbiljna pitanja na koja ne smijemo davati brze, brzoplete, jeftine i lažno umirujuće odgovore. Ona će nas zasigurno dovesti u jednu ozdraviteljsku krizu vjere te nam pomoći da o vjeri i Bogu, odnosnu stvaranju svijeta i čovjeka,

govorimo smisleno i odgovorno upravo pod svjetlom odnosa vjere i razuma, prirodne znanosti i teologije, a ne u proturječnostima, tako da vjera se često predstavlja kao samo lijepa priča bez ikakva ozbiljna utjecaja na život, odnose i spoznaju.

Bogu smo zahvalni na daru ove knjige koja je jedinstvena na našem hrvatskom govornom području i šire. Bilo bi dobro kada bi se prevela na engleski jezik, čime bi postala dostupnija širemu krugu čitatelja i tragatelja za sintezom vjere i razuma. Bit će vodič svakomu odgovornom kršćaninu, kršćanki koja želi obrazložiti razloge vjere svima koji to zatraže. Nama vjernicima ona može biti poticaj da otkrivamo ljepotu, dobrotu i brižnost našega Stvoritelja. Jezikom pape Franje – knjiga nam otkriva da svako stvorenje ima svoju svrhu i sve je Božje milovanje (usp. LS, 84). Zahvalni smo i autoru, prof. Tončiju Matuliću što je ovim izuzetnim teološkim djelom *par excellence* obogatio našu teološku misao i iznova nas izazvao da se i sami uputimo na šetnju, onu teološku, perivojem evolucije, bez straha i s povjerenjem, jer pred sobom imamo knjigu *Bog i evolucija* kao siguran vodič u složenu spletu odnosa razumijevanja tema i problema, kako to pokazuju prethodno izložena poglavlja knjige. Držim da je ovo konkretno, praktično teološko ostvarenje onoga na što je pozvao papa Franjo u *Laudato si'* (usp. LS, 121), a to je razvijanje nove sinteze koja nadvladava lažne dijalektike minulih stoljeća o sukobu znanosti i teologije. Ovo teološko djelo na najizvrsniji način pokazuje u čemu je mudrost dijaloga s novom kulturom i svijеšću suvremenoga čovjeka kojemu riječi vjere pomalo iščezavaju iz obzora, a Bog mu sve više postaje ili zakrpa za razočaranja ili je zatvoren u zagušljivu imanenciju – ravnodušan. Valja nam, stoga, poslušati samoga autora koji je svjestan veličanstvenosti Boga, čovjeka i prirode te njihova međusobna odnosa da u otvorenosti duha i razuma nastojimo shvatiti smisao i značenje teološkoga govora koji svojstvenom metodom i jezikom objašnjava stvarnost stvorenja kao prirode. Konačno, knjiga nam otkriva da stvaranje pripada redu ljubavi. Božja ljubav temeljni je pokretač cjelokupna stvaranja (usp. LS, 77).

doc. dr. sc. Ante Bekavac
ante.bekavac@kbf.unizg.hr